

НАПИСАНЕ ЛИШАЄТЬСЯ

ПУБЛІКАЦІЇ КЛИМА ПОЛІЩУКА 1917—1919 рр.

1918 р. в заснованій Військовим міністерством УНР газеті «Відродження» (Київ) Клима Поліщука було представлено як молодого українського письменника, котрий «за останні два роки умістив багацько своїх поезій в різних українських часописах...»¹. Однак, крім згаданої художньої творчості (вірші, оповідання), не менш активно він виступав як журналіст і публіцист, автор репортажів і фейлетонів. Навіть перебуваючи на фронті Першої світової війни, входив 1917 р. до редакційної колегії «Українського голосу», — газети, що її видавала Виконавча рада українців Дванадцятої армії. Упродовж кількох місяців 1918 р. виконував обов'язки відповідального редактора газети «Народня воля» (Київ). Його псевдоніми в цей період: К. Лавринович, Клим-Клим, К. П., Клим П.

Поліщуківі статті вказаного періоду, що їх він друкував у газетах «Український голос» (м. Вали, м. Рига м. Псков), «Народня воля» (м. Київ), «Народна справа» (м. Київ), «Робітничка газета» (м. Київ), «Відродження» (м. Київ), можна поділити на кілька тематичних напрямів.

Перший — це фронтові репортажі², де, крім іншого, присутні біографічні деталі, як-от хронологія та географія перебування письменника на території тодішніх Російської імперії, II Речі Посполитої, Латвійської Республіки. Пізніші автобіографічні записи письменника допомагають збагнути причини його воєнних, а відповідно — і творчих дислокацій:

На фронті пробув до липня м<іся>ця 1915 року, тобто до моєї контузії. На становищі хворого мене відправили до військового госпіталау

¹ <Клим Поліщук> // Відродження. 1918. № 205. С. 4.

² Поліщук К. Над братніми могилами // Український голос. 1917. № 26. С. 1—2; Поліщук К. Перші вістники (Лист з фронту) // Робітничка газета. 1917. № 45. С. 2—3; Поліщук К. Про наступання (лист з фронту) // Там само. 1917. № 79. С. 2; Поліщук К. З недавніх днів (з записної книжки) // Народня воля. 1917. № 60. С. 2; Поліщук К. Страдницький шлях (з записної книжки) // Там само. 1917. № 93. С. 2—3; Поліщук К. Сталося... (Лист з Лифляндії) // Там само. 1917. № 108. С. 2; Поліщук К. Серед руїн (Лист з Латвії) // Там само. 1917. № 118. С. 2—3; Поліщук К. Що ж далі? (Лист з фронту) // Там само. 1917. № 140. С. 3—4; Поліщук К. В нетрях Латвії (з записної книжки) // Там само. 1917. № 158. С. 3—4. Поліщук К. Тоді, як було Різдво (з записної книжки) // Там само. 1917. № 190. С. 4—5; Поліщук К. Щось непевне (з записної книжки) // Народня воля. 1918. № 40. С. 2—3; № 41. С. 3—4.

в м. Таганрог. Наприкінці 1915 р. після одужання, мене повернули на північний фронт у той самий 129 полк, де виконував обов'язки фельдшера й періодично — писаря; там я пробув до лютневої революції, після чого брав участь в організації полкового комітету, а потому був головою останнього. Улітку 1917 року мене обрали членом армійського українського комітету і проживав у м. Рига, одночасно співпрацюючи в газеті «Український голос». При загальному відступі фронту, я виїхав до м. Псков, де працював у редакції газети «Український голос». Там мене застала жовтнева Революція. У листопаді м<іся>ці 1917 р. я поїхав до Києва і співпрацював там у газеті «Народня воля». Це було при Центральній Раді. Одночасно із цим я був кооптований для роботи у «Військовій раді», видаючи газету «Наш голос»³.

Окремі фронтові репортажі К. Поліщука частково чи повністю ввійшли до збірки «Серед могил і руйн» (1918). Своєрідним підсумком роздумів автора про фронтове життя можна вважати його статтю «Минуле і сучасне»⁴.

Починаючи від 1917 р., з'являються численні публікації, де К. Поліщук висвітлює становище волинського села⁵. Описувані події та явища апелюють до багатьох проблем, зумовлених політичним, економічним і культурним безпросвітком житомирської Волині. У кожному дописі автор приділяє окрему увагу небезпечному впливу більшовицько-російських агітаторів, викриваючи їхню антиукраїнську спрямованість, провокативну й дезорганізаційну роботу, часто супроводжувану кримінальним свавіллям⁶.

У доробку К. Поліщука з'являються відгуки на поточні київські події⁷, роздуми стосовно релігійної проблематики⁸ та освітнього стану⁹, щодо внутрішніх політичних процесів і суспільно-психологічних тенденцій¹⁰. Окрему частину публікацій він означував через жанр фейлетону¹¹.

³ Слідча справа зі звинувачення Поліщука К. Л. зберігається у ГДА СБУ. Фонд 5-р. Спр. 035261-п. *От. І.* Арк. 7—8. Переклад на українську мову мій. (О. О.). Див. також: Омельчук О. Клим Поліщук: матеріали до біографії // Султанівські читання. 2021. Вип. 10. С. 105—117.

⁴ Поліщук К. Минуле і сучасне // Народня воля. 1918. № 58. С. 2.; № 59. С. 5.

⁵ Поліщук К. Тьма заговорила (Лист з Волині) // Робітнича газета. 1917. № 94. С. 3—4; Поліщук К. Гине старовина (Лист з Волині) // Народня воля. 1917. № 178. С. 4; Поліщук К. Хто кращий? (Малюнки нової адміністрації) // Народня воля. 1918. № 55. С. 2.; № 56. С. 2.; К. П. <Поліщук К.> Вони «будують» // Народня воля. 1918. № 69. С. 1; Поліщук К. Занедбана країна // Народня воля. 1918. № 7. С. 1—2; Поліщук К. Селянські організації // Там само. 1918. № 8. С. 2—3; Поліщук К. Негайна справа // Народня воля. 1919. № 4. С. 1—2; К. П. <Поліщук К.> Народня освіта // 1919. № 5. С. 2.; К. П. <Поліщук К.> Народний рух // Там само. 1919. № 7. С. 1—2; Поліщук К. Волинська старовина // Відродження. 1918. № 131. С. 7; Поліщук К. Волинська старовина (Лист з Овруча) // Відродження. 1918. № 191. С. 3; Поліщук К. Танцюючі криваві примари // Народня воля. 1918. № 37. С. 1—2.

⁶ Поліщук К. Селянин Корній Гуленко // Народня воля. 1918. № 33. С. 2—3.

⁷ Поліщук К. В боротьбі за волю (З записної книжки) // Народня воля. 1918. № 6 (77). С. 2—3.

⁸ Поліщук К. Воля віри // Народня воля. 1918. № 5 (76). С. 1—2.

⁹ К. П. <Поліщук К.> Як учились люди // Народня воля. 1919. № 15. С. 2—3.

¹⁰ К. П. <Поліщук К.> Сучасне завдання // Народня воля. 1919. № 18. С. 2. Поліщук К. «Орієнталісти» // Народня воля. 1918. № 47. С. 1—2.

¹¹ К. Лаврінович <Поліщук К.> Ріднесенькі люде // Український голос. 1917. № 26. С. 3—4; К. Лаврінович. <Поліщук К.> «Українці» // Народня воля. 1918. № 1 (72). С. 3; К. Лаврінович <Поліщук К.> Хамелеони // Там само. 1918. № 7. С. 2.; Клим-Клим <Поліщук К.>. Старі казки й нові пісні // Там само. 1918. № 26. С. 2—3; Клим-Клим <Поліщук К.> Сумління // Там само. 1918. № 31. С. 2.; К. Лаврінович <Поліщук К.> Чортячі перечники // Народня воля. 1919. № 4. С. 2.; К. Лаврінович <Поліщук К.> Жах // Там само. 1919. № 26. С. 2.; К. Лаврінович <Поліщук К.>. Вони кидаються // Там само. 1919. № 41. С. 2.

Згодом у текстах К. Поліщука починають звучати й ідеї класової боротьби¹², відчувається вплив ленінської продовольчої ідеології¹³, а вже у статті «Українська культура» авторські роздуми й оцінки (зокрема — творчості М. Семенка) спираються на солідарність із російсько-більшовицькими силами¹⁴.

У кількох статтях автор виступив антагоністом Павла Скоропадського¹⁵, хоча принаймні в одній, що якраз вийшла під час гетьманського правління, наявні кілька схвальних реплік про німецький прихід¹⁶. Очевидно, тримісячне ув'язнення головного редактора «Народньої волі» Сергія Пилипенка, а потім і самого Кліма Поліщука (у вересні 1918 р.), проблеми редакції з виходом газети й цензурою періоду Гетьманату¹⁷ додатково впливали на політичні погляди автора.

Порівняно невелика кількість його публікацій присвячена власне культурно-освітнім і літературним справам¹⁸, а в запропонованій нижче статті «До ґрунту (З приводу сучасного новаторства в українськiм письменствi)» акумульовано уявлення автора про «народні» і модерні літературні тенденції¹⁹. Можемо припустити, що Поліщуківі переконання про потребу «народної» літератури, які сформувалися та позначилися на його творчій діяльності ще до початку Першої світової війни, підкріплювала співпраця із Сергієм Пилипенком у селянській газеті «Народня воля»²⁰.

Окремо слід згадати історію Поліщуківих відгуків на першу книжку А. Бабюка (Мирослава Ірчана). Спершу в «Народній волі» вийшов невеличкий, радше нейтральний відгук про це видання, а потім — негативна рецензія в газеті «Відродження», передрукована на сторінках журналу «Мистецтво»²¹.

¹² Поліщук К. Боротьба за права людини // Народня воля. 1919. № 30. С. 1—2.

¹³ К. П. <Поліщук К.> Боротьба за хліб // Народня воля. 1919. № 41. С. 1.

¹⁴ К. П. <Поліщук К.> Українська культура // Народня воля. 1919. № 43. С. 2. Тут же був надрукований вірш К. Поліщука «Непоборні» з такими рядками: «3 тихим, незлобивим, ласкавим привітом / Нахилилось небо над Червоним світом. <...>. 3 прапором червоним йде Червона Рада, / Згинула недоля і злочинна зрада». Написаний у Києві вірш датовано 26 лютого 1919 р., тобто це був 24-й день, як Директорія УНР покинула захоплену більшовицькою армією столицю.

¹⁵ Поліщук К. Залізом і кров'ю // Народня воля. 1919. № 1. С. 3—4; Поліщук К. Негайна справа // Там само. 1919. № 4. С. 1—2.

¹⁶ Поліщук К. На Волині (Від власного кореспондента) // Відродження. 1918. № 61. С. 7—8.

¹⁷ Див., приміром: Поліщук К. Через що не виходила «Народня воля»? // Народня воля. 1918. № 1 (72). С. 2; Поліщук К. «Буржуй» // Там само. 1918. № 2. С. 1—2.

¹⁸ К. П. <Поліщук К.> Ганна Барвінок (Олександра Михайлівна Куліш) // Народня воля. 1918. № 7 (78). С. 2—3; К. П. <Поліщук К.> Перед лицем культури // Народня воля. 1918. № 31. С. 2—3; № 32. С. 3; К. П. <Поліщук К.> Микола Вороний (З приводу ювілею 25-літньої письменницької праці) // Народня воля. 1918. № 105. С. 2; Поліщук К. <Книжки та часописи> // Народня воля. 1919. № 30. С. 4.

¹⁹ Поліщук К. До ґрунту (З приводу сучасного новаторства в українськiм письменствi) // Народня воля. 1919. № 28. С. 2. Далі статтю подано з незначними правками, відповідно до сучасного правопису.

²⁰ Пилипенкову критику газет дорадянського часу, зокрема «Робітничої газети» та «Народньої волі», див. у його публікації: Пилипенко С. Трагедія української преси // Вісті ВУЦВК. 1922. № 106. С. 1.

²¹ К. П. <Поліщук К.> Андрій Бабюк Сміх Нірвани, нариси й новели. Львів, 1918. Накладом комісаріату українських Січових Стрільців у Володимирі-Волинськiм // Народня воля. № 55. С. 6.; Клім П. <Поліщук К.> Андрій Бабюк: Сміх Нірвани, нариси й новели. Львів, 1918. Накладом комісаріату українських Січових Стрільців у Володимирі-Волинськiм // Відродження. 1918. № 216. С. 4; Клім П. <Поліщук К.> Андрій Бабюк. Сміх Нірвани, нариси й новели. Львів, 1918. Накладом комісаріату українських Січових Стрільців у Володимирі-Волинськiм // Мистецтво. 1919. № 1. С. 37—38.

У контексті згаданого Поліщукового відгуку на дебютну книжку Ірчана неможливо оминати увагою те, що через декілька років у газеті «Вісті ВУЦВК» вийшла, уже присвячена К. Поліщуку, саркастична публікація Мирослава Ірчана²², якій передувала розгромна стаття В. Коряка²³. Приводом до написання Ірчанової статті, як пояснював він сам, стала проблема висвітлення в радянській пресі теми голоду, хоча в бік Поліщука пролунали закиди і в напівграмотності, і в ідеологічному перефарбовуванні. Немає сумніву, що саме політичні аспекти зумовили Коряків відгук, посилений виступом Ірчана, адже на самому початку 1920-х років для радянської пропагандистської кампанії особливо дражливими були не так проблеми голоду в країні, як теми, пов'язані з існуванням УНР, письменниками-емігрантами та повстаннями українського селянства.

Мирослав Ірчан писав свій текст про К. Поліщука вже у Празі, а К. Поліщук теж мешкав поза територією радянської України, переїхавши до Львова, який перебував під юрисдикцією II Речі Посполитої. У першій половині 1920-х років вони обоє були письменниками-емігрантами, пов'язаними з «петлюрівським» минулим, зокрема — із середовищем Українських січових стрільців²⁴.

ДО ГРУНТУ

(З приводу сучасного новаторства в українськiм письменствi)

Кажуть: часи не ті, що були колись. Життя незвичайною ходою прямує шляхом поступу, отже й письменство мусить знайти нові шляхи для свого розвитку. З такими думками можна було б погодитися тільки в тім разі, коли б наше письменство, що зараз так рішуче пориває зв'язок з заялженими трафаретами і нищить прадідівські форми, дійсно знаходило б нові шляхи і набувало б певного характеру многозвучного життя. Але, коли воно засмічується бездарним «недомислієм» сучасних «новаторів», які намагаються провести «європеїзацію України» по Верхарну та Марінетті і зловживають всякими екзотичними рослинами, то згодитись з цим не можна ні в якому разі. Можна згодитись на примітивізм, але не можна згоджуватись на абсурдність «модернізації народної літератури». А тенденції такої «модернізації» очевидні. Їх помічають навіть й ті, що досі зовсім не цікавилися напрямками в письменстві, а приймали його в цілому. Оті доморослі поети, що виростають у убогих селянських хатах та нужденних робітничих кімнатках, вже прокинулися і спільною лавою сунуть на літературну ниву в надії, що їх там зустрінуть і привітають старші робітники пера і майстри слова. Але на жаль, вони не стрівають привіту і зупиняються на розпутті з низько похиленими головами. Думка їх не перестає працювати і мало по малу утворюється своєвидно-критичний погляд самої маси, який осуджує сучасне новаторство в українськiм письменствi в такий спосiб:

²² Бабюк А. Поліщукіяда // Вісті ВУЦВК. 1922. № 171. С. 3.

²³ Коряк В. Собака старість // Вісті ВУЦВК. 1922. № 171. С. 2—3.

²⁴ Збірка «Сміх Нірвани» А. Бабюка була видана за сприяння комісаріату Українських січових стрільців у Володимирі-Волинському. Див. також: Ірчан Мирослав. «Усусу-си» // Україна. 1919. № 1. С. 1; Ірчан Мирослав. Махно і махнівці. Кам'янець: Видання «Стрілець», Органу Галицької Армії. 30 с. Поліщук К. При Центральній Раді // За золотоверхий Київ. Львів: В друкарні Ставропігійського Інституту у Львові, 1922. С. 22—32.

«Ну й краса!.. Бий тебе нечиста сила з такою красою!.. З добрісенького дива заплатив грошки... От брехуни чортові. Таж тобі так розмасити, що тільки слухай... Ех, колись було! — Поїдеш у ярмарок, купиш у кацапа “Руслана” чи “Бову”²⁵, то хоч є що почитати... Ето були книжки, а це... Пху, та й тільки!»

Це з думок «сірого провінціала», який одважився виступити прилюдно на шпальтах кабінетної «України»²⁶.

Редакція панської «України», як і слід було сподіватися, умістила свою примітку: «Не погоджуйчись цілком з думками автора, наша редакція дає місце цій статті, бо вона торкається справді пекучого питання».

Оця примітка, властиво, була єдиною відповіддю на п е к у ч е п и т а н н я «сірого провінціала». Сучасні письменники, що виставили свої кандидатури на перші місця українського Парнасу, звичайна річ, — вони не тільки що не звернули на це уваги, але навіть обурено закривають вуха.

Справді, що за нахабство «провінціалів»?!

Як вони сміють вказувати «обранцям неба», що вони мають робити? Нікчемність! Неуцтво! Плазуни! Юрба дика!..

Але тим часом подібні вигуки «обранців неба» вже перестають лякати тих, що досі несміливо стукались в двері редакторських кабінетів. Зараз вони стали в опозицію і зайняли вичікуюче становище. Вони чекають доки скінчиться період потворствування, коли жонгльорство слова і «перемысліє мисли» дійдуть до цілковитого абсурду, як вся «нова творчість» стане цілком чужою і незрозумілою, — прийдуть вони, оті «сірі провінціали» і відсунуть на бік «мертвопетлюйство» Семенка, відкинуть «болеопромінення» Тичини, потопчуть ногами Савченкові дракони і засміються тихим, співчуваючим, лагідним, всепрощаючим сміхом...

Я сам належу до «новаторської течії», люблю висловлювати свої думки в символах, відчувати далеч зоряного духа Батія, але відчуваю й те, що шляхи наші не певні суть. Відчуваю, що ми малу-помалу відриваємося від рідного ґрунту, потворствуємо чужинцям і самі робимося чужинцями в очах свого народа.

Ми кохаємося в затьмарених просторах Вічного, шукаємо життєвого змісту лише в індивідуумі, а разом з тим самі не помічаємо того, що ми лишаємося цілком самотніми, нікому не потрібними, смішними Дон Кіхотами від літератури. Тільки наше Дон Кіхотство сумне ще тим, що наш вірний Санчо Панца — «Сірий провінціал» починає думати цілком незалежно і зовсім не захоплюється нами. Він відчуває твердість життєвої думки, основою якої є колектив.

²⁵ Руслан (Єруслан Лазаревич) і Бова (Бова-королевич) — фольклорні герої, історії про яких виходили у дешевих виданнях для «народу», т. зв. лубкова література. (Примітка моя. — *О. О.*)

²⁶ Можливо, ідеться про якийсь із дописів С. Черкасенка (один із його псевдонімів — Провінціал) у виданні «Україна» (м. Кам'янець-Подільський). (Примітка моя. — *О. О.*)

Отже нам, новаторам, лишається одно: піти цілком в світи далекі і залишити рідний ґрунт, аби провадити «війну з вітряками», себто змагатися з творчим елементом маси і обстоювати своє право перших місць на українським Парнасі.

Чим може скінчитися таке змагання — говорити не приходиться. Хто хоч трохи придивляється в окружаюче життя, той відчуває його могутність і загадковність; зрозуміти і пояснити його може тільки геніальний творець.

Блукаємо осліплені на розпутті і удаємо всевидючих і всезнаючих проводирів. Затуманені власними думами, не помічаємо того, що перед нами пуста і що за нами ніхто не піде туди, куди йдемо ми.

Мені можуть сказати, що щастя творця якраз в тому, що він в час свого життя є незрозумілий і його зрозуміють лише наступні покоління. Ну, так, от цікаво знати, що такого незрозумілого є в «Мертвопетлюйстві» Семенка? — Цікавого, незрозумілого, нового, чогось оригінального тут абсолютно немає. Є потворство, запозичання, жонгльорство, самохвальство, що абсолютно нікого не цікавить...

Лише один Яків Савченко має ті дані, що дають йому право назватися новатором сучасної української поезії, бо його індивідуальна поезія хоч і не для широкого загалу маси, але його символи будять приспану думку нашого кволого інтелігента і заставляють його щось думати, відчувати²⁷.

Що ж торкається нового Савченкового конкурента — В. Ярошенка, то його натхненні, а надумані «сусально-хрустальні ритуал-кортежі», що напевно призначалося ним для майбутніх салонів української аристократії, — річ несвоечасна.

П. Тичина написав «Соняшні Кларнети». Чудова річ, але селянин може сказати: «Гарний кожух — не для мене шитий».

Треба поширити межі нашої літературної ниви і прикликати діятелів пера, отих самих «сірих провінціалів». Тоді поширяться творчі обрії і збільшиться літературна продукція. Буде народ і будем ми з народом. Не можна бути байдужим до тих, що зараз виходять з низин, бо в їх душах жевріє іскра Божа, не можна зневажливо дивитись на них, бо вони мають силу свою. Вони теж хочуть творити, бо до цього їх спонукає життя. Хто повстає проти життя, той сам гине. Треба дбати про цілість і єдність, а тому дбаймо за рідний ґрунт нашого письменства.

Час зрозуміти, що письменники з народу мають не менше права на Парнас, як і «обранці неба». В соціалістичній Московщині існують спеціальні видавництва, які видають твори народних письменників. Серед цих народних письменників стріваються яскраві таланти, які в майбутньому напевне будуть репрезентувати нову великоруську літературу, про яку ми досі знали лише те, що це була література чужих народів. Твориться нова великоруська література і вона зовсім не нагадує тієї літератури чужинців, що називалася «великоруською».

²⁷ 1914 р. на сторінках другого числа журналу «Ілюстрована Україна» (Львів) з'явилися вірші К. Поліщука та Я. Савченка. Можливо, це стало точкою відліку їхнього творчого знайомства. (Примітка моя. — О. О.).

У нас, на Україні, ще й до цього часу панують літературні касти «стариків» та «молодиків», але зовсім немає «народників». Стає навіть дивно, що українське письменство, яке в минулому було таке багате своїми народними творами, зараз так зубожіле ними.

Необхідно розпочати видання великого тижневого журналу, який міг би об'єднати в собі творчі сили самого народу і дати початок відродженню народного духа.

Досить взяти на увагу ті теплі згадки, якими згадують народні письменники «Маяк», щоб зрозуміти те, що справа з виданням великого літературного, ілюстрованого тижневика надто пекуча і негайна. Такий тижневик необхідний як для народних письменників і народу, так і для нашого письменства, яке зараз йде манівцями і тратить зв'язок з рідним ґрунтом.

Коли б так прокинулась свідомість необхідності оновлення письменства в душі народної творчості, то й те можна було б вітати як початок дійсно нових напрямів в нашому письменстві.

Р. С. В закінчення своєї статті хочу сказати, що і дуже хотілося б мати адреси молодих народних письменників, які колись співробітничали в «Маяку», «Огнях», «Каневской Недѣль», «Світовій Зірниці» та інших народних виданнях. Маючи відомості, можна було б установити якийсь зв'язок і скликати конференцію в справі обговорення порушеного «сірим провінціалом» пекучого питання про видання народного часопису.

7.02.1919 р., м. Київ

*Переднє слово, підготовка тексту
і коментарі Олеси ОМЕЛЬЧУК*

Отримано 2 листопада 2021 р.

м. Київ